

To cite this article: Yeşim, D.T., Edirne, J. (2023). Yaşama Kazandırılan ve Yaşam Kazandıran Endüstri Tesisleri: Falck Çelik Fabrikası ve Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında İncelenmesi. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 7(2), 23-46

Submitted: May 04, 2023

Accepted: July 13, 2023

YAŞAMA KAZANDIRILAN VE YAŞAM KAZANDIRAN ENDÜSTRİ TESİSLERİ: FALCK ÇELİK FABRİKASI VE KARABÜK DEMİR-ÇELİK FABRİKASI'NIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Yeşim Doran Taş¹

Jülide Edirne²

ÖZET

Kültürel miras kültürel değerler kümesidir. Miras varlıklarının ekonomik, tarihi, manevi, politik, eğitimsel, estetik ve sanatsal değerleri vardır. Kültürel mirasın etkisini değerlendirme fikri ise nispeten yenidir. Mirasın değerinin birçok boyutuna, değer ile etki arasındaki fark ve farklı değerler arasındaki entegrasyonun önemine ilişkin ilginç bir bakış açısı Kültürel Miras Avrupa İçin Kayda Değer Projesi (Kmaikd) tarafından sağlanmıştır. Çalışma kültürel mirası yeri doldurulamayacak kültürel, sosyal, çevresel ve ekonomik değerler sermayesi olarak ele almakta ve “miras için bütünlük bir politika yaklaşımı” önermektedir. Makalenin amacı, sürdürülebilir kalkınma adına mirasın etkisinin değerlendirilmesinde bütüncül bir yaklaşım gerekliliğini ortaya koymak ve bu bağlamda yaşama kazandırılan Falck Çelik Fabrikası ve yaşam kazandıran Karabük Demir-Çelik Fabrikası örneklerini ele almaktır. Çalışma mirasın sürdürülebilir kalkınma için önemli bir kaynak olarak tam potansiyelini kavrayabilmek adına Kmaikd Raporu'nun inceleme ve haritalandırma çalışmalarını değerlendirme ve ölçülebilirlik açısından referans olarak örneklere yaklaşmaktadır. Makale, miras ve kalkınma özelinde geliştirilen bütünsel yaklaşımın sürdürülebilirlik ve korumayı tamamlayıcı bir süreç olarak bağlamakta olduğunu ortaya koymaktadır. Bu perspektifiyle çalışma Karabük Demir-Çelik Fabrikası'na endüstri mirası olarak yaklaş-

¹ Haliç Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Doktora Programı, ydoran@yahoo.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0251-8869>)

² Dr. Öğr.Üyesi, Haliç Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Doktora Programı, julideedirne@halic.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1367-7550>)

mın standart metodolojilerle gerçekleştirilmemesi gerekliliğine işaret ederek ileriye dönük olarak faydalı olmayı da hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Kültürel Miras, Falck Çelik Fabrikası, Karabük Demir-Çelik Fabrikası, Koruma

BROUGHT TO LIFE AND LIFE-GIVING INDUSTRIAL FACILITIES: EXAMINATION OF FALCK STEEL FACTORY AND KARABUK IRON-STEEL FACTORY IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ABSTRACT

Cultural heritage is a set of cultural values. Heritage assets have economic, historical, spiritual, political, educational, aesthetic and artistic values. The idea of assessing the impact of cultural heritage is relatively new. An interesting perspective on the many dimensions of heritage value, the difference between value and impact, and the importance of integration between different values has been provided by the Cultural Heritage Counts for Europe Project (CHCfE). The study considers cultural heritage as a capital of irreplaceable cultural, social, environmental and economic values and proposes an "integrated policy approach to heritage". The aim of the article is to reveal the necessity of a holistic approach in evaluating the impact of heritage in the name of sustainable development and to discuss the examples of Falck Steel Factory and Karabük Iron and Steel Factory in this context. In order to apprehend the full potential of heritage as an important resource for sustainable development, the study approaches the examples by taking the analysis and mapping studies of the CHCfE Report as a reference in terms of evaluation and measurability. The article reveals that the holistic approach developed specifically for heritage and development connects sustainability and conservation as a complementary process. With this perspective, the study also aims to be beneficial for the future by pointing out that the approach to the -Iron and Steel Factory as an industrial heritage should not be carried out with standard methodologies.

Keywords: Sustainable Development, Heritage, Falck Steel Factory, Karabük Iron and Steel Factory, Conservation

GİRİŞ

Kültürel Mirasın Korunmasını Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Yeniden Düşünmek

İçinde bulunduğumuz küreselleşme çağında; kalkınma, sürdürülebilirlik, kültür, miras ve koruma kavramları çok katmanlı okunarak birçok farklı disiplinin konusu haline gelmiştir. Bu kavramlardan biri olan kalkınma, tarihi süreçte dönüşümlere uğramış, kültür ve miras ile ilişkisi de yeniden tanımlanmıştır. Miras, koruma, sürdürülebilirlik, yaratıcılık, inovasyon, kültür ve kültürel miras gibi kavramlar sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin kültür politikalarında önemli bir yer tutmaya başlamıştır [1].

Günümüzde ekonomik küreselleşmenin olası faydalarının yanında kültürel küreselleşmesinin tehlikelerinden söz edilmektedir. Bu nedenle her toplumun kendilerine has kültürel çeşitliliği ve mekânsal kimliğini yansıtan karakteristiklerini sürdürmesi ve kimliğini tarif etmesi temel bir gereklilik halini almıştır. Bu karakteristiklerin biri de kültürel mirastır. Artık kültürel mirasın kültürel (mimari ve estetik), duygusal (aidiyet) ve kullanım (işlevlendirme/ biçim) değerlerinden söz edilebilmektedir [2]. Geniş anlamda düşünüldüğünde, mirasın sürdürülebilir kalkınmaya katkısındaki rolü çok nettir; kültür mirasının korunması çevresel, kültürel ve ekonomik sürdürülebilirlik sağlamaktadır [3].

A. Kültürel Mirasın Korunmasını Yeniden Düşünmek

Kültürel mirasa mimari ve tarihi öneme sahip anıt ve yapıların korunmasını amaçlayan bakış açısıyla yaklaşılacak eski dönemlerden bugüne anlamı değişmiştir. Artık evrensel bir belge ve ortak bellek için önem arzeden kültürel varlık olarak ele alınmaktadır. İnsanların değişen ve gelişen davranışları, ihtiyaçları ve talepleri sebebi ile miras olgusunun anlamı ve içeriği de kalkınma gibi evrilmektedir. Net olarak görünen, miras söz konusu olduğunda insanı merkeze koyan yaklaşımda; anıtlardan insana, objelerden fonksiyona ve bunların sonucu olarak korumadan sürdürülebilir kullanım ve gelişme yönündeki dönüşümlerdir [4]. Bu değişimler ekonomik ve kültürel küreselleşme, piyasa ideolojisinin daha da geniş bir alana yayılması, demografik değişimler, ekonomik değişim ve kimlik politikaları tarafından teşvik edilmektedir. Bu da bizi geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki ilişkileri yeniden düşünmek noktasına getirmektedir. Benzer şekilde kültürel miras ve korunması olguları da yeniden düşünülme üzere masaya yatırılmaktadır.

Kültürel miras kültürel değerler kümesidir. Bu değerler “duygusal (kimliksel tanımlama) ve kültürel değerler (ekoloji, mimari tarihsellik) ile kullanım (ekonomik, sosyal, politik) değerleridir [5].

Bu yaklaşım, çağdaş politikalarda, miras söyleminde kayda değer değişikliklere ve anlamında kaymalara yol açmıştır. Koruma merkezli (veya nesne merkezli) bir yaklaşımdan değer merkezli (veya özne merkezli) bir yaklaşıma doğru evrilmiştir. Bu yeni ilişki modelinde, mirasın değerinin toplum üzerinde önemli bir sosyal, çevresel ve ekonomik etkisi olduğu üzerinden hareket edilmektedir. Böylelikle, kültür ve mirası bugün sahip olduğumuz, yarınımızı şekillendiren, bize miras kalmış geçmişimizin korunması için ciddi önem taşıyan araçlar olarak adedersek, kültürel mirası da sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması için gerekli stratejik bir araç olarak tanımlayabiliriz [1]. Kültürel miras ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarının birbiriyle olan ilişkisi göz önünde bulundurularak temel olarak sürdürülebilir kalkınmanın, kuşaktan kuşağa aktarılabilen; insan, doğa ve kültür arasındaki dengeyi gözeten; sosyal, çevresel ve ekonomik bir bütünsel kalkınma stratejisi olduğu söylenebilir [6].

Dünya genelinde gerçekleşen uygulamalara bakıldığında, toplumsal olarak inşa edilmiş, daha dinamik, işlevsel, bütünsel ve birbiriyle bağlantılı bir perspektiften yaklaşılan kültürel miras trendi ve miras odaklı kalkınma yaklaşımı izlenmektedir. Böylelikle; kültürel miras sosyo-ekonomik kalkınma için hem bir unsur hem de bir araç haline gelmektedir.

Kültürel mirasın korunması anlayışında, uzun süreli ekonomik etkisi, çevresel, kültürel, estetik ve sosyal etkilerinden daha önemli değildir. İçinde bulunduğumuz dönem koşulları altında, kültürel miras değerinin yerel / küresel yapılanması yeni stratejiler ve kavramlar dâhilinde açıklanmak durumundadır. Dünya kültürel mirasının korunmasında, yeni yaratıcı yollar açmak için yeni düşüncelere ihtiyaç vardır. Küresel kültürel ortak paydalar araştırılmalı, haritalanmalı ve küresel standartlar oluşturulmalıdır.

B. Kültürel Mirasın Değer/Etkisi Tipolojisi ve Sürdürülebilir Kalkınma

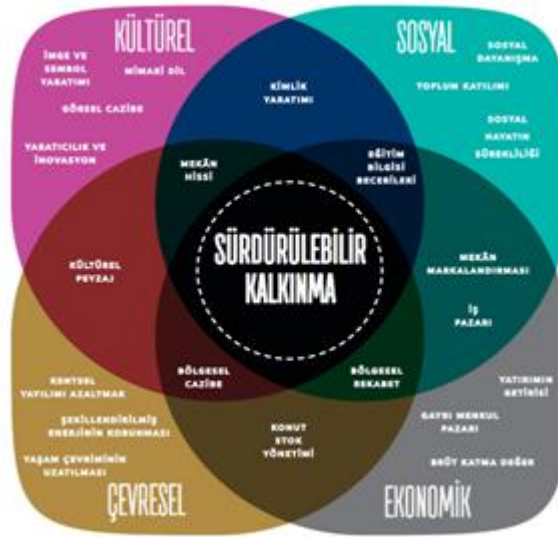
Kültürel miras varlıklarının ekonomik, tarihi, manevi, politik, eğitimsel, estetik ve sanatsal değerleri vardır. Kültürel mirasın etkisini değerlendirme fikri ise nispeten yenidir, kavramın kendisi “değerlerin ve değerlemenin” zamansız unsurlarıyla yakından ilgilidir. Günümüzde, miras politikaları yalnızca kültürel mirasın fiziksel yönlerinin korunmasına odaklanmamakta, mirasa ve onun somut olmayan bileşenlerine atfedilen değerler giderek daha fazla dikkate alınmaktadır [1].

Kültürel mirasın değerinin birçok boyutuna, değer ile etki arasındaki fark ve farklı değerler arasındaki entegrasyonun önemine ilişkin bir bakış açısı ‘Kültürel Miras Avrupa İçin Kayda Değer Projesi (KMAİKD)’ tarafından sağlanmıştır [7]. Proje, sürdürülebilir kalkınmanın dört başlığına (kültürel, sosyal, ekonomik ve çevresel) ve bunların çoklu olası etkileşimlerine dayanan “miras için bütünlük bir politika yaklaşımı” önermektedir [8].

Projenin kavramsal çerçevesini ve esin kaynağını insanları ve insani değerleri kültürel mirasa ilişkin yeni bir anlayışın merkezine oturtan ‘Faro Sözleşmesi’ ve kültürel mirasın değerini sürdürülebilir kalkınmanın itici bir gücü olarak tanımlayan ‘Hangzhou Bildirgesi’ oluşturmaktadır.

Çalışmada her küme için farklı alt kümeler belirlenmiştir (Şekil 1). Ayrıca çalışma başlıkları arasında kimlik oluşturulması (kültürel ve sosyal arasında), yer markalaması (sosyal ve ekonomik arasında) ve kültürel peyzaj (kültürel ve çevresel arasında) gibi ilginç kesişim noktaları görülmektedir.

Önerilen bakış açısına göre, yer duygusu (kültürel, sosyal ve çevresel başlıklar), eğitim ve bilgi becerileri (kültürel, sosyal ve ekonomik başlıklar), bölgesel rekabet gücü (sosyal, ekonomik ve çevresel başlıklar) ve bölgesel çekiciliğe (kültürel, çevresel ve ekonomik başlıklar) sebep olan çok sayıda farklı başlığın entegrasyonu da gerçekleşmektedir.

Şekil 1. Toplanan araştırmalarda tespit edilen farklı alt alanların bütüncül dört alan yaklaşımı şeması üzerinde haritalandırılması [9]

Mevcut literatürde söz konusu değer/etki tipolojileri farklı yazarlar tarafından tanımlanmıştır. KMAİKD raporunda oluşturulan tablo aşağıda incelenmek üzere paylaşılmıştır (Tablo 1). Mirasın değerleri ve etkileri arasındaki ilişki iki yönlü-

dür; değerler, sonuç olarak değerlerin yükselmesine neden olabilecek etkileri etkileyebilir, zira mirasın etkisinin artması, daha yüksek miras değeri oluşmasına sebep olacaktır.

Bu karmaşık değer/etki yapısının örneğin ekonomik kalkınmaya katkısının, bugüne kadar sadece kültürel turizm kanalıyla araştırılmış olması, tarihi/kültürel varlıkların derinlikli anlamını ve kimlikleri, insanların tutumlarını, yeteneklerini ve ekonomik aktörlerin davranışlarını şekillendirmekteki rolünü yansıtamayacağı için oldukça yüzeysel kalmaktadır.

KMAİKD Raporu kapsamında [8] yaratıcılık, yenilik, yer duygusu, kültürel peyzaj ve sosyal uyum ölçülemez görülmeleri nedeniyle, kültürel mirasın ekonomik kalkınmaya etkisinin potansiyel alanları arasında özel olarak dikkate alınmamıştır (Tablo 2). KMAİKD'nin kültürel mirasın potansiyel etki alanları çalışmasına Cerisola'nın yorumunun “*” olarak eklenmiş hali aşağıda yer almaktadır.

AUTHOR OF A TYPOLOGY	PROPOSED TYPOLOGY OF HERITAGE VALUES/IMPACTS					
(RIEGL, 1903)	age	historical	commemorative	use	newness	
(LIPE, 1984)	economic	aesthetic	associative-symbolic	scientific	social (incl. spiritual, political, national, other cultural)	
(FREY, 1997)	monetary	option	existence	bequest	prestige	educational
(ENGLISH HERITAGE, 1997)	economic	educational and academic	resource	cultural	recreational	aesthetic
(MASON, 2002)	economic values: use values non-use values: existence option bequest		socio-cultural: historical cultural/symbolic social spiritual/religious aesthetic			
(MCCARTHY, ET AL., 2004)	instrumental effects	social effects	individual effects	intrinsic effects		
(MCCLOUGHLIN, ET AL., 2006)	economic: direct indirect induced	social: cultural identity inclusion/access education	individual: direct use indirect use non use	environmental: aesthetics pollution congestion		
(YUNG & CHAN, JULY 2012)	economic: economic viability job creation tourism cost efficiency compliance with statutory regulations	social and cultural: sense of place and identity continuity of social life social cohesion and inclusiveness	environmental and physical: environmental performance retain historical setting and patterns infrastructure townscape	political: community participation supportive policies transparency and accountability		
(BIELEN, ET AL., 2014)	economic	cognitive	health	experience		

Tablo 1: Kültürel Mirasın Değer/Etki Tipolojileri [8]

	ECONOMIC	SOCIAL	CULTURAL	ENVIRONMENTAL
IMAGE AND SYMBOLS CREATION	*		⊙	
VISUAL ATTRACTIVENESS			⊙	
ARCHITECTURAL LANGUAGE			⊙	
CREATIVITY AND INNOVATION	*		⊙	
SENSE OF PLACE	*	⊙	⊙	⊙
CULTURAL LANDSCAPE			⊙	⊙
REDUCING URBAN SPRAWL				⊙
PRESERVING EMBODIED ENERGY				⊙
LIFECYCLE PROLONGATION				⊙
EDUCATION	⊙	⊙	⊙	
SKILLS	⊙	⊙	⊙	
KNOWLEDGE	⊙	⊙	⊙	
CREATION OF IDENTITY	*	⊙	⊙	
REGIONAL ATTRACTIVENESS	⊙		⊙	⊙
SOCIAL COHESION	*	⊙		
COMMUNITY PARTICIPATION		⊙		
CONTINUITY OF SOCIAL LIFE		⊙		
PLACE BRANDING	⊙	⊙		
LABOUR MARKET	⊙	⊙		
REGIONAL COMPETITIVENESS	⊙	⊙		⊙
REAL ESTATE MARKET	⊙			
GROSS VALUE ADDED	⊙			
RETURN ON INVESTMENT	⊙			
TAX INCOME	⊙			
HOUSING STOCK MANAGEMENT	⊙			⊙

Tablo 2: Kmaikd Raporu Kültürel Mirasın Potansiyel Etki Alanları Cerisola Yorumu [1]

Çalışmanın cazip olan ana fikri bu farklı alanların etkili entegrasyonunun dayanaklı, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmaya yol açabileceğidir. KMAİKD araştırması, genel sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasındaki bu faktörlerin potansiyelini daha iyi anlamak ve kullanmak için kültürel miras ile ilgili araştırmaların genişletilmesini özellikle teşvik etmektedir. Şekil 1'de haritalandırılmış olan KMAİKD çalışmaları kültürel mirasın çok çeşitli politika alanlarında sürdürülebilir kalkınma için kilit bir itici güç olabileceğinin altını çizmektedir. Çalışma kültürel mirası yeri doldurulamayacak kültürel, sosyal, çevresel ve ekonomik değerler sermayesi olarak ele almakta ve etki değerlendirmeye bütüncül bir yaklaşım geliştirilmektedir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Falck Çelik Fabrikası Ve Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında İncelenmesi

Değişen ve çağdaş dünyada, yaratıcı insan dehası başyapıtların korunmasındaki başarı, mirası yaratıcı bir süreç olarak ele alıp etkileşimlerini anlayabilme, uygulamalarda uzlaşabilme ve geliştirme yeteneğimize bağlı olacaktır.

Buradan hareketle, makalenin bulgular ve tartışma bölümü kapsamında kapanmasından 16 yıl sonra yeniden işlevlendirilerek yaşama kazandırılan endüstri mirası “Falck Çelik Fabrikası” ile halen işlevini sürdüren ve yaşarken bir miras yaratmış olan “Karabük Demir-Çelik Fabrikası” ele alınmıştır.

Endüstri mirası tarihsel, teknolojik, sosyal, mimari ya da bilimsel değere sahip sanayi kültürü kalıntılarında oluşmaktadır. Bu kalıntılar; binalar ve makineler, atölyeler, değirmenler ve fabrikalar, maden ve işleme ve rafine alanları, depolar ve mağazalar, enerjinin üretildiği, iletildiği ve kullanıldığı yerler, ulaşım ve tüm altyapısının yanı sıra konut, dini ibadet veya eğitim gibi sosyal aktiviteler için kullanılan yerlerdir.

20. Yüzyılın ikinci yarısı itibari ile çok sayıda eski endüstriyel yerleşim alanı ‘deindustrialization’ sonucunda önemli ölçüde ekonomik kayıp ile karşı karşıya kalmıştır. Sonuçlar doğrudan sosyal ve kültürel bozulmalar olarak tezahür etmiştir. Büyük ölçekli ağır endüstrilerin kapanması ile oluşan bu terkedilmiş alanların geleceğinin belirsizliği de bir diğer sorun halini almıştır. Ardından çevresel sorunlar gelişmiş ve deindustrialization endüstriyel toplumun kendisinin bir probleme dönüştüğü sosyo-ekonomik bir dönüm noktası olmuştur. Bu süreç 50’lerde endüstriyel arkeoloji kapsamında endüstriyel mirası terminolojisinin

gelişmesine neden olmuştur. Günümüzde bu terim genel olarak eski, endüstriyel ve teknolojik tarihin fiziksel kalıntılarını kapsamaktadır.

Endüstri mirasının korunmasında kendine özgü doğasının dikkate alınması önem taşır. Fiziksel, materyal özellikleri kadar duygusal güvenliğin yeniden yapılandırılması, mekânsal bağlılık, kimlik, topluluk ruhu ve hikâyesi gibi somut olmayan özellikler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Makale kapsamında ilk örnek inceleme ‘Falck Çelik Fabrikası’nın yeniden kullanım için projelendirilmesi çalışmasıdır. Söz konusu şekil değiştirme “from the city of industries to an industry of ideas” mottosuyla beraber yaratıcı endüstrilerin kullanımı ile korunması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Örnek inceleme koruma sürecinin sürdürülebilir kalkınmaya katkısının anlaşılabilmesi adına ‘KMA-İKD Raporu’nun ortaya koyduğu sürdürülebilir kalkınmanın dört başlığına (kültürel, sosyal, ekonomik ve çevresel) ve bunların çoklu olası etkileşimlerine dayanan “miras için bütünleşik bir politika yaklaşımı” açısından değerlendirilmiştir (Kültürel Miras Avrupa İçin Kayda Değer (KMAİKD) projesi, 2013).

İkinci inceleme "fabrikalar yaratan fabrika" Karabük Demir-Çelik Fabrikası’dır. Yaşayan bir işletme olarak, cumhuriyetin erken dönem ilk ağır sanayi tesisi olması ve yeni cumhuriyetin modern toplum idealinin sosyal ve kültürel anlamda hem yaşamsal hem de fiziki yapılı çevre olarak yansıtıyor olması nedenleri ile seçilmiştir. Bu katkılar yaşayan endüstri tesisinin sosyo kültürel mirası olarak ele alınmıştır. Ve bu bakış açısı örneğin KMAİKD raporunda belirtilen değer ve etki ilişkileri göz önünde bulundurulurken ele alınmasına ve işlevini sürdürürken bir miras yaratmış olduğu tespitiyle "tarih yaratan fabrika" mottosu ile geleceğine yönelik öneriler oluşturulmasına vesile olmuştur.

A. Yaşama Kazandırılan Endüstri Tesisi: Falck Çelik Fabrikası “from the city of industries to an industry of ideas”

1) Falck Çelik Fabrikası, Sesto San, Milano, İtalya

Giovanna Fossa, “Milan: Creative Industries and Use of Heritage” isimli çalışmasında Falck Çelik Fabrikası’nın dönüşüm projesini Sesto San endüstri bölgesi ve endüstri mirasının yaratıcı-kültürel endüstriler aracılığıyla korunması açısından irdelemiştir [10] (Resim 1).

Fossa’ya göre, kültürel miras, yaratıcı endüstrilere yerel topluluklarının yenilenmesi için kimlik avantajı sunmaktadır. Ayrıca, ilham verici bir yer bulmak, misyonlarını gerçekleştirmek ve markalarını bağlamaştırmak adına kültür endüstrilerinin ihtiyaçlarına yardımcı olur. Yaratıcı kentsel yenileme, otantik ve dinamik bir kimlik ortaya çıkarır. Bu kimlik tarihi endüstri bölgeleri için aşağı-

dan yukarıya doğru artan dönüşümler ile en iyi korunabilirken, eski sanayi alanları yukarıdan-aşağı iyileştirme planları ile korunur ve geliştirilir. Fossa, bu bakış açısıyla Sesto San Endüstri Bölgesi'nde yer alan Falck Kompleksini incelemeye almıştır.

Resim 1: Falck Çelik Fabrikası Master Plan [11]

Falck kompleksinin yer aldığı Sesto San bölgesindeki endüstriyel alanların terkedilişi veya taşınmaları 1970'ler itibari başlar. 1990'ların sonuna gelindiğinde yaklaşık 10 milyon metrekare terkedilmiş alan bulunmaktadır.

Fossa'nın analizi 4 perspektif üzerinden gerçekleştirilmiştir:

- Mirasın korunması,
- Çağdaş mimari,
- Kentsel gelişim ve
- Kültür endüstrileri.

Bu perspektifler, mevcut kentsel projenin karmaşıklığını ve sürdürülebilirlik konusundaki çeşitli sorunlara karşı mücadelesini sentezler, endüstriyel mirasla başa çıkmada farklı hedefler koyarlar ve korumacı yaklaşım sağlarlar.

2) Eski Falck Çelik Fabrikası Alan Analizi:

Milano'nun kuzey sınırındadır. Falck ailesinin ilk fabrikası olup 1906 yılında açılmıştır (Resim 2). Endüstri kompleksinde 9000 işçi çalışmaktadır ancak 1995 yılında tamamen terkedilmiştir.

Resim 2: Eski Falck Çelik Fabrikası Tesisleri [1]

Günümüzde ‘Vulcano’ olarak bilinen alan alışveriş merkezine dönüşmüştür. Yarındaki 1,43 milyon metrekare eski endüstri alanı için dönüşüm planı çalışmaları başlamıştır. Şehir yönetimi mülkiyetin özel olmasına rağmen bir uzlaşma süreci başlatmıştır. Dönüşüm alanının mülkiyetinin yaklaşık 1,3 milyon metrekare si ‘Sesto Immobiliare Spa’ şirketine aittir. 90,200 metrekare terkedilmiş ve 9.300 metrekare kullanımda olan saha ‘Italian Railways’ e aittir. 28,500 metrekare ve 3,500 metrekarelik alanlar ‘Giovanni Belediyesi’ne aittir.

Kapanışın ardından dönüşüm süreci başlamış birçok yatırımcı ünlü mimarların imzalarını taşıyan farklı projeler geliştirmişlerdir. Ancak onay, siyasi ve emlak koşullarının karmaşıklığı sebebiyle engellenmiştir. 1996-2011 yılları arasında mülkiyet birkaç kez el değiştirmiş ve sonunda Sesto Immobiliare satın almıştır. Entegre müdahale planı 2011 yılında yapılmış ve 2012 yılında onay çıkmıştır. 2013’te Regione Lombardi, “Health City Projesi”ni eski Falck alanında konumlandırmaya karar vermiştir. 205,000 metrekarelik 700 yatak kapasiteli bir uygulamadır. Projede %60 konut %40 ürün ve hizmet üretimi karışık kullanımı söz konusudur.

Endüstriyel yapılar 8,792 metrekare yer kaplamaktadır. Kamu şehri ise dönüşüm alanının %75ini oluşturmaktadır. Proje 2013’te başlamış ve 2019 yılında tamamlanması öngörülmüştür. Mimar Renzo Piano’nun master plan sloganı, kültürel endüstriler konseptini vurgulamak adına “from the city of industries to an industry of ideas” olmuştur. Fabrika duvarları dönüşüm alanını çevreye açmak üzere yıkılmış, farklı kullanım amaçlarıyla farklı tipolojilerde yeni binalar yapılmıştır.

3) Falck Çelik Fabrikası Koruma Projesi Perspektifleri:

Şehir yerleşik miras peyzajıyla yeni üretim aktivitelerinin birleşimini bir şehir markası olarak teşvik etmektedir. Falck Steel Fabrikası projesini kültür endüstrileri perspektifinden ele aldığımızda, kültür endüstrilerinin, kamu yararına bağlı

işlevler olarak görüldüğünü, fabrika kentinin güçlü tarihi kimliğini korumak için desteklendiğini ve inovasyon ve enerji temasını geliştirmek için seçildiğini görüyoruz. Genel karma kullanıma nazaran üretim faaliyetlerinin oranı sınırlı olsa da, master planın yaratıcı endüstriler için kuluçka makinesi olarak fonksiyon gösteren, 28,000 metrekarelik bir üretim kompleksi içeriyor olması, 27,000 metrekarelik üniversite araştırma merkezi ve 2,000 metrekarelik üniversite kütüphanesine yakın olması, oldukça önemlidir. Ek olarak tarihi endüstri binalarından birinde araştırma ve üretim merkezi yapılacaktır. (Bina T5, eski bir fırın ve had-dane)

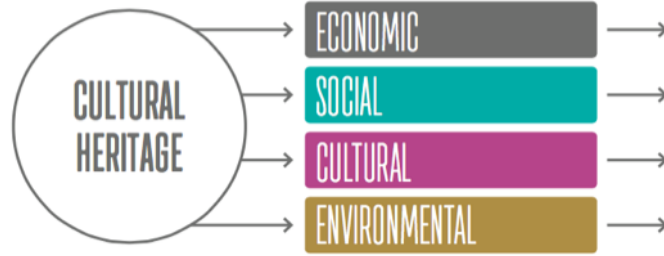
Yapılı mirasın korunması perspektifinde incelediğimizde, endüstriyel arkeoloji korunmuş ve kentsel ve çevre düzenlemesi tasarımları ile genişletilmiş, yeniden kullanım önerileri getirilmiştir. Çağdaş mimarlık olarak belirlenen üçüncü perspektif kapsamında ele alındığında; 30m'lik alçak ve 83-114m'lik yüksek tipolojide yeni konut alanları yaratılmıştır. Bu yeni kuleler, yerel halkın endüstriyel geçmişini sembolize eden ve anıtsal olan eski endüstriyel yapılarla şehir silüetinde rekabet halindedir.

Kentsel gelişim olan dördüncü perspektif kapsamında, Falck yenilenme planının değeri göz önüne alınmıştır. Plan 3.7-milyon-Euro değerindedir. Proje 13,000 yeni sakin ve 8000 yeni iş gücü öngörmektedir. 'Health City Projesi' ise 450-million-Euro değerinde olup 3000 kişiye iş olanağı sağlamaktadır.

4) Falck Çelik Fabrikası Dönüşüm Projesinde Korumanın Sonuçları ve Endüstriyel Mirasın Dönüşümü:

Falck Projesi kültür endüstrilerinin entegrasyonu ile mirasın korunduğu Milano'daki en iyi örneklerden biri olarak gösterilmektedir (Resim 3). Terkedilmiş kentsel bağlamlara yaşayan kimlikler kazandırılmıştır (Resim 4). Üstelik bu kimlikler yerin tarihine ve halkına derinden bağlıdır. Entegre ve sürdürülebilir kentsel dönüşüm yeni hareketli mahalle yaklaşımıyla başarılmıştır.

Örnek incelemeyi kültürel küreselleşme ekseninde sürdürülebilir kalkınma adına korunması açısından ele aldığımızda, KMAİKD raporundaki örnek çalışmalar ile karşılaştırdığımızda, Falck projesinin bütünleşik bir bakış açısı ile gerçekleştirildiği sonucunu çıkarmak mümkündür. Raporda belirtildiği gibi 'downstream' yaklaşımın (Şekil 2) kültürel mirasın tüm potansiyelinin kullanımını açısından yeterli olmadığı görülmüştür.

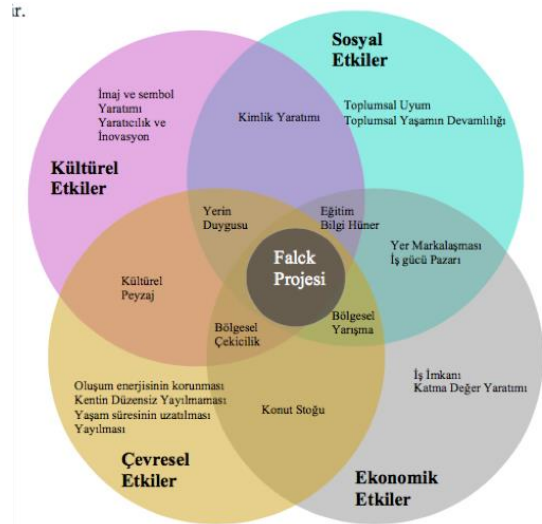
Şekil 2: Kültürel Mirasın Etkisine İlişkin ‘Downstream’ Perspektif [8]

Burada daha yenilikçi bir bakış açısı ile ‘upstream’ (Şekil 3) bir yaklaşım izlenmiştir. Bu sayede kültürel mirasın korunmasında geleneksel yatırım planları diğer alanlardan gelen kaynaklarla birleştirilmiştir ve toplumsal uyum, işsizliğin azaltılması, bölgesel cazibe ve kültürel peyzaj gibi hedeflere ulaşılmasını sağlamıştır.

Şekil 3: Kültürel Mirasın Etkisine İlişkin ‘Upstream’ Perspektif [8]

Kmaikd entegre miras anlayışının örnek incelemeye uyarlanması için aşağıdaki çalışma gerçekleştirilmiştir (Şekil 4). Projede sektörler arası işbirliği ve çok katmanlı bir çerçeve aracılığıyla kültürel miras için sürdürülebilir bir gelecek adına faydalar yaratıldığı görülmüştür.

Şekil 4: Falck Koruma Projesinin Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Değerlendirilmesi [1]

B. Yaşam Kazandıran Endüstri Tesisi: Karabük Demir-Çelik Fabrikası

“factory that creates history”

1) İlk Türk Ağır Sanayi Tesisi Karabük Demir-Çelik Fabrikası'nın Tarihçesi ve Türk Sanayi Tarihi İçindeki Önemi

Batı Karadeniz Bölgesi; Türkiye'nin sanayileşmesinde ve ağır sanayi hamlesinde yer almış en önemli bölgelerden biridir. Bölgenin endüstri tarihi 1829'da kömürün bulunması ve 1840'lı yıllarda madencilik faaliyetlerinin başlamasına dayanmaktadır. Kurtuluş Savaşı sonrasında yeni Cumhuriyet Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde ekonomik bağımsızlığı sağlamak için mali, sosyal ve kültürel reformlar yapmak üzere harekete geçmiştir. Dış borçların geri ödenmesi, Türkiye'de çalışan yabancı firmaların satın alınması ve yeni tesisler için yatırım yapılması için acil bir plana ihtiyaç duyulmuştur [12]. Bu plan kapsamında ağır sanayi hamlelerine başlanması, 1926 yılında Ereğli Ankara demiryolu hattının yapımı kararı ve madenlerin yabancı şirketlerden satın alınması Karabük şehri ve demir çelik fabrikasının kuruluşu sürecini başlatmıştır.

Bir kent olarak varlığını Cumhuriyete borçlu olan Karabük, 1927 tarihinde Zonguldak'ın ilçesi Safranbolu'ya bağlı bir köyün 13 hanelik bir mahallesidir. 1 Haziran 1934 tarihinde, Ankara- Zonguldak Demiryolu açılırken bugünkü istasyonun bulunduğu yere bir ad verilmesi gerektiğinde, bu 13 hanelik köyün adının verilmesi uygun görülmüş ve böylece Karabük adı, resmen ilk kez T.C. Devlet Demir Yolları haritasında geçmeye başlamıştır [13] (Resim 5).

Resim 5: Kurulum Döneminde Karabük

Reis-i Cumhur Mustafa Kemal ATATÜRK'ün onayladığı 11 Temmuz 1936 tarih ve 4995 sayılı kararname ile, Karabük'de kurulacak demir ve çelik fabrikası yapımı ihalesini kazanan H. A. Brassert şirketi ile Londra'da anlaşma yapmak üze-

re İktisat Vekaleti Müsteşarı Faik KURTOĞLU ve Sümerbank Umum Müdürü Nurullah Esat SÜMER görevlendirilmiştir. H. A. Brassert and Ltd-London şirketi ile Karabük’de demir ve çelik fabrikası kurmak üzere Londra’da imzalanmış olan 29. 09. 1936 tarihli anlaşma Reis-i Cumhur Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından 30 Aralık 1936 tarihinde onaylanmıştır [14].

Türkiye'nin ilk ağır sanayi hamlesi olan Karabük Demir-Çelik Fabrikalarının yeri, memur ve işçi meskenlerinin sahası 1936 yılında belli olmuş ve 1937 yılında temeli atılmıştır. Karabük Demir-Çelik kompleksi ne derece önemli miktarda demir ve çelik tükettiği bilinen İkinci Dünya Savaşının arifesinde, milli ekonominin dünyaya daha az açık olduğu, iç kaynaklarla yetinilmeye çalışıldığı, dünya ekonomik buhranının izinde süre giden bir dönemde İngiliz Export Credit Guarantee Department kuruluşundan alınan kredi ve İngiliz H. A. Brassert and Co. Ltd. London şirketinin müteahhitliği ile kurulmuştur. (Resim 6) Karabük Demir-Çelik Fabrikası ülkede sadece inşaatlarda kullanılan klasik demir-çelik ve önemli mühendislik mamülleri üreten, yalnızca “Fabrikalar Kuran Fabrika” niteliğinde kalmamış tarih yazan bir endüstri tesisi de olmuştur [12].

Resim 6: Kuruluş Dönemi

Karabük Demir-Çelik Fabrikaları'nın temeli Başbakan İsmet İnönü tarafından atılmıştır. (Resim 7) Temel atma töreninde İsmet İnönü'nün yaptığı konuşma 4 Nisan 1937 tarihli Ulus Gazetesi'nde yayınlanmıştır ve tesislerin Türkiye için önemini ve sağlayacağı sosyo kültürel katkıyı ortaya koymaktadır:

“Arkadaşlar, endüstri hayatına hevesle girdikten sonra asıl endüstrinin ana kısmına, ağır endüstriye bugün başlamış bulunuyoruz. Makine endüstrisine de buradan başlanır... Bu müessese içtimai bakımdan da ayrıca dikkati celb edecek bir kıymeti haizdir. Burada çalışanların ikamet ve çalışma sıhhat şartları, mektep ihtiyaçları ayrıca hazırlanacak, bunlar için ayrı ayrı müesseseler kurulacaktır.

Görürsünüz ki Karabük Demir-Çelik Fabrikaları ile memleketin her sahada çok kıymetli olan başlıca ihtiyacına cevap verecek bir müessese kurmakla kalmıyoruz. Cumhuriyetçi ve milliyetçi Türkiye'nin manevi ve içtimai bir medeniyet ve kültür müessesesini de meydana getirmiş oluyoruz.” [15].

Resim 7: Karabük Demir-Çelik Fabrikası

2) Cumhuriyet'in İlk Modern Yaşam Kültürü Örneği Olarak Karabük Demir-Çelik Fabrikası

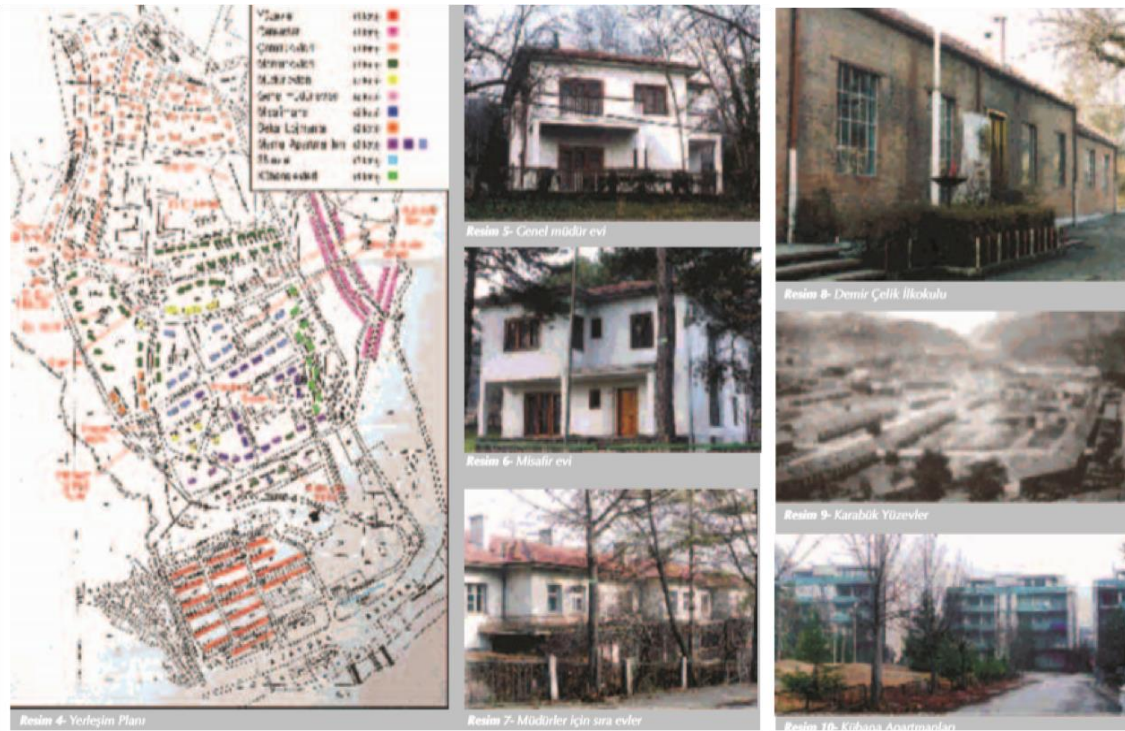
Ord. Prof. Dr. Gerhard Kessler'in 1949 yılında yayınlanan Zonguldak ve Karabük'teki Çalışma Şartları konferans notlarında ziyareti sonrası edindiği izlenim ve yorumları paylaşmıştır. ‘... yeni demir sanayi Siedlung'unun (iskân bölgesinin) kurulduğu Karabük'ü ziyaret edelim. Biz bu ziyaretimizle yeni bir âleme vasıl oluyoruz. Burası sadece coğrafi ve iktisadî bakımlardan değil, fakat aynı zamanda bizi en fazla ilgilendiren içtimaî- siyaset zaviyesinden de yeni bir dünyadır.’ diyerek yaratılan sosyal yeni dünyaya işaret etmektedir [16].

Erdoğan Yazıcı, Karabük ile ilgili araştırmasında Türk sanayileşmesinin, dolayısıyla da kendiliğinden yapı değişikliği hareketinin ilk başladığı mekân olması özelliğiyle Karabük'ün, Türk sosyoloji çalışmalarına çok önemli ve zengin bir birikim sunduğundan bahsetmektedir [17].

Kessler fabrika ve yerleşkeye yönelik aşağıdaki tespitleri yapmıştır:

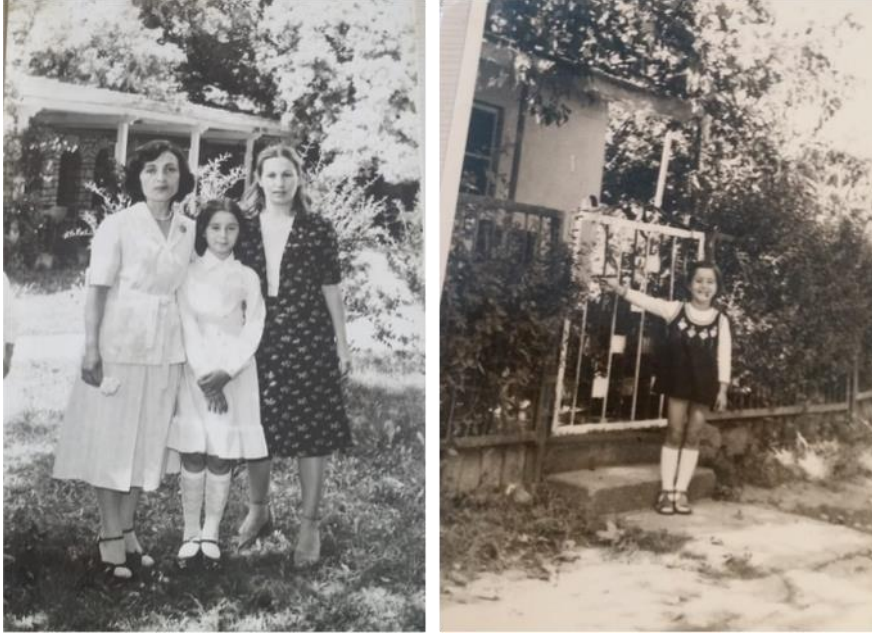
‘Karabük fabrikası, Zonguldak maden kömürünün koklaştırıldığı bir kok kömürü fabrikasını, iki yüksek fırını, çelik imâli için birçok tesisatı (Siemens- Martin fırını ve bir elektro çelik tesisat), boru, ray ve madeni levha imâli için haddehaneleri ve bir de zaç yağı fabrikasını ihtiva etmektedir. Elektrik ceryanı kendi dinamolarıyla istihsal ediyorlar.... İşletme idaresi kuruluşunun ilk gününden itibaren daimî bir sabit işçi ve müstahdem zümresi elde etmek için gayret sarf etmiştir. Bunu te'min etmenin en iy i vasıtası iyi meskenlerin inşasıydı ve inşasıdır. Zonguldak'ta dar görüşlülük neticesi olarak 10 yıllardan beri İhmal edilen bu

cihet, Karabük'te en esaslı bir vazife olarak ele alınmıştır. Hâlihazırda Karabük'te işletme tarafından inşa edilip personele gayet ucuz olarak kiraya verilen evlerin adedi 3,000'e balığ olur. Bu inşaat yapılırken mazaratlarını Beyoğlu, semtinden gayet iyi bildiğimiz, çok katlı evler tamamiyle sarfı nazar edilmiştir: tek katlı müstakil sıra evler ekseriyeti teşkil ediyor, az miktarda da müstahdemlere mahsus iki katlı bitişik evler de vardır. Her eviti küçük bahçeleri de mevcuttur. Müessese bütün evlere meccanen elektrik, su ve yakacak veriyor... müessese sırf sabit bir işçi ve müstahdem zümresi temin etmek gayesiyle bu işe sermayesini yatırmış ve gayesine de hakikaten erişmiştir. Kiralar ancak meskenleri iyi bir halde muhafaza edebilmek için gerekli masrafları karşılayacak nispettedir ve meskenlere gayet iyi bakılmaktadır. Bütün evler bahçelerle ve ekser caddeler de ağaçlarla muhat olduğundan, Karabük, bir İngiltere, Almanya veya Hollanda bahçeli' şehrini andırıyor ve cidden gönüllere ferahlık veren bir manzara teşkil ediyor' [16] (Resim 8,9).

Resim 8: Yerleşim Planı ve Konut Tipleri [18]

Resim 9: Memurlar Klübü Aile Lokali ve Dere Evler Konut [19]

Kuruluşundan itibaren demir çelik fabrikaları yerleşimi yüksek bir hayat standardı önerir. Modern hayatın içinde geliştiği modern çevre sağlanmıştır. Modern insanın sahip olması gereken sosyal faaliyetler için olanak tanınır. Yerleşimde bir çeşit topluluk ve toplanma merkezleri olan klüp binaları bulunur. Karabük'ün şehirleşme sürecinde kentlerimizin dahi pek azında görülen klüp hayatının gerçekleşmesinin dikkat çekici olduğunu belirtir. Sosyal bina, yerleşim için mutfak ve restoran görevi görür. Bekar pavyonlarında kalan işçiler için yemek sağlamanın yanında yerleşimdeki diğer evlere de istek halinde yemek servisi yapılır. Ayrıca sosyal bina restoran olarak da hizmet verir. Fabrikaların evlere sunduğu hizmetler içinde elektrik, yakacak ve suyun ücretsiz olarak verilmesi de vardır [18].

Düzenlenen çevre ve sağlanan sosyal ortamla birlikte istenen örnek modern Türk toplumu 1940'lı yıllarda Karabük'te oluşmuştur. Gerhard Kessler, yerleşimde oluşan modern toplumdan övgüyle bahseder:

“Karabük'te kendimizin lalettayin seçtiği ve böylece önceden hususi hazırlanmamış olan birçok işçi evlerini ziyaret ettik. Kadınlar Avrupalı gibi giyinmişlerdi (Safranboluda kısmen başkaydı). Bize oda ve mutfaklarını iftihar ve memnuniyetle gezdirdiler; gördüğümüz her şey temiz, muntazam ve hatta hemen hemen bütün bahçeler bile iyi bakılmış haldeydi. Karabük'te yırtık elbiseli, permürde kıyafetli bir tek ferde dahi rastlamadık. Etrafta çok fazla miktarda çocuk vardı; bütün çocuklar temizdi ve iyi giyinmişlerdi, hepsi de ne'şeli ve sıhhatli gözükü-

yordu – tıpkı bir İngiliz, Alman veya Hollanda bahçeli şehirlerindeki tipik manzara.” [16] (Resim 10).

Resim 10: Demir Çelik’li Çocuklar ve İkiyüz Evler Konut [19]

Öktem’e göre halen Demir-Çelik Fabrikalarına ait olan yerleşim, günümüzde de fabrikaların lojmanları olarak işlevini sürdürmektedir. Dere evler ve apartmanlardan bazıları başka kurumlara devredilmiştir. Karabük Demir-Çelik Fabrikaları yerleşimindeki evler, farklı şahıslara ait olmayıp, tek bir kuruma ait olması sayesinde özgünlüğünü kaybetmemiş, bugüne zaman zaman yapılmış olan genişletme çalışmaları dışında özelliklerini kaybetmeden gelebilmiştir. Bu durum evlerin birbirinden farklılaşmasına da engel olmuştur.

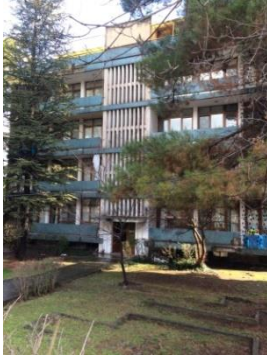
Yenişehir Mahallesi (Resim 11), 1996 yılında kentsel sit ve üçüncü derece doğal sit alanı ilan edilmiştir. Kararın gerekçeleri;

Karabük, Merkez, Yenişehir Mahallesinin, Türkiye'nin ilk ağır sanayi kuruluşu olan Karabük Demir-Çelik Fabrikalarının kurulmasıyla varolan Karabük'ün tarihinde önemli bir yer tutması, kentin sanayileşerek gelişmesine tanıklık etmesi bakımından simgesel bir değer taşıması

Toplumumuzun belirli bir döneminin, belirli bir kesiminin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşam biçiminin, ayrıca, insana verilen değer ve kişiler arası ilişkilerin mekâna nasıl yansıtıldığıнын somut belgelerini oluşturan bir kentsel alan niteliğinde olması

Yoğunluk, yapı-açık alan kullanımı bakımından günümüze ve geleceğe ışık tutacak düzeyde kentsel alan tasarımı ile örnek bir yerleşim birimi olması

Kent silüetini etkileyen, kent imajına olumlu katkıda bulunan ve ekolojik dengeyi sağlayan grup, dizi ve tek ağaçların bulunmasıdır [18].

(a)

(b)

(c)

Resim 11: Yenişehir 2020. a) Kübana Apartmanları. b) Yenişehir Sineması. c) Demir Çelik İlkokulu [19]

Karabük Demir-Çelik Fabrikalarıyla birlikte kurulan yerleşim, Anadolu'da kurulan örnek yerleşimlerden biridir. Büyüklüğü ve kuruluşundan altmışlı yıllara kadar devam eden aktif inşaa faaliyetleriyle Türkiye'deki diğer işçi yerleşimlerinden ayrılır. Gelişmiş bir toplum olmanın ön koşullarından biri olan demir-çelik endüstrisinde çalışacak topluluk için tasarlanan bu yerleşimde, her zaman üst düzey bir yaşam hedeflenmiştir. Türkiye'de o dönemde uygulanan diğer işçi yerleşimleri gibi halkı eğitmek hedefi doğrultusunda eğitim, sosyal olanaklar ve mimari bir bütün olarak değerlendirilmiş, bu üç faktörün birlikte kullanımıyla modernleştirme yoluna gidilmiştir (Resim 12, 13). Halk, uygulanan mimariyle görsel olarak eğitilmiş, modern mimari kullanılarak modernleştirilmiştir. Bu yerleşimle, belli bir dönem için Anadolu'da batı dünyasındaki yaşam standartlarına eş bir ortam sağlanmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemine ait yapıların birçoğunun yıkıldığı, kalan örneklerinse birçoğunun üzerlerinde yapılan değişikliklerle özelliklerini kaybederek günümüze ulaştığı bir ortamda, orijinalini koruyarak varlığını devam ettiren bu yerleşim, dönemin mimari ideallerini göstermesi, modern toplum- modern mimari birlikteliğinin Türkiye'deki başarılı bir örneği olması bakımından önemlidir [18].

Resim 12: Demir Çelik İlkokulu [19]

Resim 13: İkiyüz Evler [20]

SONUÇ

Sürdürülebilirlik Ve Korumayı Tamamlayıcı Bir Süreç Olarak Bağlayan Bütünleşik Yaklaşımın Mirasla İlgili Politikalara Entegrasyonu

21. yüzyıl dahilinde dünyamız; büyük ölçekli çevresel bozulma, kaynakların azalması, insanların yaşam kalitesi arasında uçurumlar oluşması, uzun süreli dini, etnik çatışmalar ve savaşlar, göç, yoksulluğun artışı, kültürel tek örnekleşme ve insanların yabancılaşma duyguları ve aidiyet hissetmemeleri gibi durumlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu küresel değişimler sebebi ile kalkınma kavramının tarifinde de yeniden hızlı revizyonlar gerçekleşmiştir. Sürdürülebilir insani kalkınma adına ekonomik kalkınmanın çevresel, sosyal ve kültürel kalkınma ile değerlendirilmesi gerektiği anlaşılarak, eski ürün merkezli ekonomik kalkınma nosyonu yerini insan merkezli yaklaşıma bırakmış ve yeni bir insani gelişim stratejisi oluşmuştur. UNESCO bu süreçte, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlarını ihtiva eden bütünsel bir yaklaşımla kültürel mirasın ele alınmasını önermektedir.

Miras ve kalkınma özelinde geliştirilen bütünsel yaklaşım, sürdürülebilirlik ve korumayı artık tamamlayıcı bir süreç olarak bağlamaktadır. Değerler bazı şeylere diğerlerine oranla daha çok önem atfeder ve böylece bazı nesnelere ve yerleri "miras"a dönüştürür. Korumanın nihai amacı, malzemeyi kendi iyiliği için korumak değil, mirasın somutlaştırdığı değerleri korumak ve biçimlendirmektir.

Söz konusu değerlere ister kültürel postmodernizm ister modernizm perspektifinden yaklaşalım, iki gözlem yapmak mümkündür:

İlki değerlerin çokboyutluluğudur. Bir sanat eserinin estetik değer (güzellik, harmoni), manevi değer (anlaşılma, aydınlanma, içgörü), sosyal değer (diğerleri ile bağlantılar, kimlik duygusu), tarihi değer (geçmiş ile bağlantı), sembolik değer (anlam deposu ve anlam taşıyıcılığı) gibi kültürel değer özellikleri söz konusudur.

İkinci gözlem ise, bu çok boyutluluğunu sonucu olarak, kültürel değerlerin anlamının tek bir ölçütle ortaya konamayacağıdır. Mevcut ekonomik literatürde kültürel mirasın etkileri ya turizm ve emlak yatırımlarının çekiciliği ya da fiziksel varlığına (restorasyon, koruma, analiz ve çalışmalar, iletişim ve baskı) doğrudan bağlı faaliyetler sayesinde ortaya çıkmaktadır. Kültürel mirasın, turistlerin, insanların ve emlak yatırımlarının çekiciliğinin doğrudan etkisinin çok ötesine geçen, toplum üzerinde bir değeri ve etkisi vardır. Son dönem literatür bu etkiyi kabul etmekte, sosyal, kültürel ve çevresel boyutlarıyla değerlendirmekte, ancak zor ölçülebilir bulunmaktadır.

Makale Kmaikd Raporu'nun inceleme ve haritalandırma çalışmalarından, bu iki örnek incelemede, değerlendirme ve ölçülebilirlik açısından referans olarak faydalanmaktadır. Bu sayede, kültürel mirasın sürdürülebilir kalkınma için önemli bir kaynak olarak tam potansiyelini kavramamız mümkün olabilmiştir.

Her iki örneğin Kmaikd'nin sürdürülebilir kalkınmanın dört başlığına (kültürel, sosyal, ekonomik ve çevresel) ve bunların çoklu olası etkileşimlerine dayanan “mirasla ilgili politikalara bütünleşik yaklaşım”ı üzerinden ele alınması Karabük Demir-Çelik Fabrikası'na endüstri mirası olarak yaklaşımın standart metodolojilerle gerçekleştirilmemesi gerekliliğinin ortaya konması bakımından fayda sağlamıştır:

İki endüstrinin yaşama geçmesi arasında 30 yıl vardır. 89 yıllık bir işlevselliğin ardından Falck tesisleri 1995'te kapatılmıştır. 1996-2011 yıllarında alan işlevsiz kalmış ve mülkiyet sürekli el değiştirmiştir. Buna mukabil 1936'da kurulan Karabük Demir-Çelik Fabrikası henüz 86 yaşındadır ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü Zonguldak-Bartın-Karabük planlama bölgesi 1/100.000 ölçekli çevre düzeni 2019 Planı'na¹³ göre Karabük otomotiv ve savunma sanayi endüstrileri eklenerek sanayi şehri kimliğini sürdürecektir. Benzer olumsuzlukların yaşanmaması adına bölge ölçeğinde endüstri mirası olarak değerlendirilip fiziki yapıların şimdiden korunmak üzere kararlarının alınması bu makale çerçevesinde önerilmektedir.

Ayrıca erken cumhuriyet döneminin temsilcisi ve ilk ağır sanayi yapısı olarak fiziki varlığının korunması yanında Kmaikd raporunda belirtilen değer ve etki ilişkileri düşünülerek, Cumhuriyet döneminin ideali modern kent ve toplum olgusunun mevcut fiziki kanıtlarını koruyarak tutan, gelecekteki yapılanmalarda bu anlayışla planlama yaklaşımı sürdüren bir projelendirmenin bugünden yapılması gereklidir.

Karabük Demir-Çelik endüstri tesisi yaşarken bir miras yaratmıştır. Bu mirastan geriye kalanlar ve şehrin yeni gelişim model ve stratejilerini kapsamında büyüme beklentisi ile eklenecek olan yeni oluşumların, bu eski ruhun devamlılığı şeklinde planlanması mirasın fiziki olmayan değerlerinin korunması açısından önemlidir.

Falck dönüşüm süreci meşakkatli olmuş ve uzun süre alan atıl kalmış, şehri ikiye bölmüştür. Dönüşüm planı bu bölünmeyi birleştiren araçlar içermektedir. 14 Halbuki Karabük Demir-Çelik tesisi ve şehir birlikte kurulmuştur. Bu çok benzersiz bir özellik olarak bambaşka sosyo kültürel okumalar sağlamaktadır. Fab-

rikanın mirası yaşarken yaratıldığı için bütünsel korunması yaklaşımı da geç kalmış olmakla beraber bugünden hayata geçirilmelidir.

KAYNAKÇA

Doran Taş, Y. (2019). *Kültürel küreselleşme ekseninde, sürdürülebilir kalkınma adına kültürel mirasın korunması ve yaratıcı endüstriler ile etkileşimi üzerine bir inceleme ve Kasımpaşa Un Fabrikası için model önerisi*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Feilden, B. (2003). *Conservation of Historic Buildings*. Butterworth Scientific, London; Boston.

Rypkema, D. D. (2005). Globalization, Urban Heritage and the 21st Century Economy. *Global Urban Development*, 1(1), 1-8.

Loulanski, T. (2006). Cultural heritage in socio-economic development: local and global perspectives. *Environments: a Journal of Interdisciplinary Studies*, 34(2), 51-69.

ICCROM (1990). Definition Of Cultural Heritage, References To Documents In History. Selected by J. Jokilehto (Originally for ICCROM, 1990) Revised for CIF: 15 January 2005. ICCROM Working Group 'Heritage and Society' http://cif.icomos.org/pdf_docs/Documents%20on%20line/Heritage%20definitions.pdf (01.11.2022).

Özünel. Ö.E. (2013). “Yeni Miras”lar ve uluslararası sözleşmelerde sürdürülebilir kalkınma stratejileri. *Milli Folklor*, 25(100), 14-30.

Cerisola, S. (2019). *Cultural Heritage, Creativity and Economic Development*. Edwaed Elgar Publishing, İngiltere.

CHCfE, (2015). Cultural Heritage Count for Europe (CHCfE) – Full Report. http://blogs.encatc.org/culturalheritagecountsforeurope/wp-content/uploads/2015/06/CHCfE_FULL-REPORT_v2.pdf (01.11.2022)

Kmaikd (2015) kültürel miras avrupa için kayda değer yönetici özeti ve stratejik tavsiyeler http://blogs.encatc.org/culturalheritagecountsforeurope/wp-content/uploads/2019/01/e-version__CHCfE_Report_EXS_Turkey.pdf (01.10.2022)

Fossa, G. (2014). *Industrial Heritage Sites in Transformation: Clash of Discourses*. Editörler: H. Oevermannve H.A. Mieg. Chapter 5: Milan: Creative Industries and Use of Heritage. (62-78). Routledge.

Renzo Piani Web Sitesi. <http://www.rpbw.com/> (01.05.2019)

- BAKKA (2021). Batı Karadeniz Bölgesi Endüstri Mirası Ögelerinin Araştırılması.
https://bakkakutuphane.org/upload/dokumandosya/endustrimirasi_rapor_web.pdf (01.11.2022)
- Gate of Turkey (2022). Karabük.
<http://www.gateofturkey.com/section/tr/82/3/turkiyenin-illeri-karabuk> (01.11.2022)
- Karabük Valiliği Resmi Web Sitesi.
http://www.karabuk.gov.tr/ortak_icerik/karabuk/Men%C3%BC/karab%C3%BCk%20kitab%C4%B1-ekran-email.pdf (01.11.2022)
- Gaste Arşivi. <https://www.gastearsivi.com/gazete/haber/1937-04-04/11> (01.11.2022)
- Kessler, G. (1949). Zonguldak ve Karabük'teki çalışma şartları. *İçtimâî Siyaset Konferansları*, 7-33.
- Yazıcı, E. (2002). Yirminci Yüzyılda Gelenekten Moderniteye Türk Sosyo-Kültürel Yapısında Gözlenen Değişmeler. *Gazi Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 223-245.
- Mimarlar Odası Ankara Şubesi.
<http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya3.pdf> (01.11.2022)
- Doran Taş'ın Kişisel Arşivi.
A.Necat Birecik'in Kişisel Arşivi.

